

3 dm (76,2 mm) polní kanón vzor 1902 v bitvě u Zborova a ve výzbroji Československých legií na Rusi.

Karel LUDVÍK, jednota ČSOL „mjr. i. m. Václava Vokurky“ Boletice.

Druhého července letošního roku si Československá obec legionářská připomíná plných 100 let, které uplynuly od prvního bojového vystoupení vyšší jednotky československých legionářů na Rusi. Příslušníci všech tří střeleckých pluků sloučených teprve v květnu 1917 do Československé střelecké brigády zvítězili při útoku na silnějšího, připraveného a mnohem lépe vyzbrojeného protivníka, který své pozice považoval za nedobytné.

V červnu 1917 se jednotky všech tří československých střeleckých pluků soustředily poblíž ukrajinského městečka Zborov. Měly se stát údernými jednotkami, které se v podmínkách rozkladu ruské armády dobrovolně přihlásily, aby se staly „ostřím“ Kerenského ofenzívy¹.

Již od dob vzniku České družiny² v srpnu 1914 byli českoslovenští dobrovolníci ruskými vojenskými kruhy vysoce oceňováni, jako motivovaní a odhodlaní bojovníci. Díky této výtečné reputaci byl teprve nedávno zorganizované³ Československé střelecké brigádě v plánované ofenzívě svěřen samostatný bojový úsek. Přestože se brigáda ruskému velení dobrovolně přihlásila jako úderná část pro nasazení v hlavním směru ofenzívy, byla s poukazem na nedostatečné zálohy pro doplnění předpokládaných ztrát nasazena na původně druhořadém směru útoku u městečka Zborov. Zde se poprvé spojily všechny části tří pluků a brigáda jako celek mohla poprvé ukázat svou bojovou hodnotu v přímém útoku na samostatném úseku.

Vzhledem k okolnostem svého vzniku Čs. střelecká brigáda nedisponovala vlastním dělostřelectvem, a proto dostala přiděleno celkem sedm dělostřeleckých baterií⁴ ruské 82. dělostřelecké brigády.

Výzbroj těchto baterií tvořily lehké „třípalcové“⁵ polní kanóny vz. 1902. Na konci 19. století stejně jako v dalších evropských armádách docházelo k vývoji nových rychlopalných kanónů se zákluzem hlavně. Jejich nejznámějším příkladem je francouzský 75 mm lehký kanón vz. 1897 proslavený díky „Dreyfusově aféře“⁶, později spolehlivě sloužící vojákům Dohody v zákopech Velké války a znovu ještě po dvaadvaceti letech, v prvním období 2. světové války.

V letech 1892-94 byly v Rusku vyvíjeny a testovány rychlopalné kanóny různých zahraničních i domácích výrobců s rážemi v rozsahu od 57 do 80 mm. Žádný z nabízených vzorů však nesplňoval požadavky Carské imperiální armády. V září 1896 Hlavní dělostřelecká správa na základě proběhlých zkoušek stanovila nové požadavky na vlastnosti polního kanónu a zaslala je čtyřem domácím⁷ a stejnému počtu zahraničních výrobců⁸. Testy celkem 11 prototypů byly ukončeny v roce 1899, do vojskových zkoušek však postoupil již pouze vzorek z Putilovského závodu.

Ruská baterie 76,2 cm polních kanónů vz. 1902 při dělostřelecké přípravě v bitvě u Zborova

¹ **Kerenského ofenzíva.** 1. až 18. července 1917. Poslední (neúspěšná) ruská ofenzíva první světové války. O ofenzívě rozhodl Alexandr Fjodorovič Kerenskij, ministr války v prozatímní vládě, která byla vytvořena po únorové revoluci v Rusku.

² **Česká družina.** Jednotka dobrovolníků složená z Čechů žijících v Rusku (Starodružinici) a později též z válečných zajatců (Novodružinici). Předchůdkyně československých legií na Rusi. Jejimi úkoly byly především bojový průzkum, sběr „jazyků“ (zajatců vhodných ke zpravodajskému vytěžení) a propagandistické činnosti, zaměřené zejména na vojáky slovanské národnosti.

³ 19. května 1917 v ukrajinské Ivani.

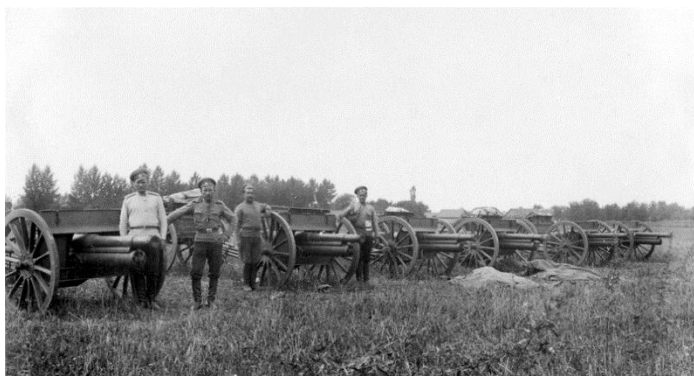
⁴ Jednu baterii tvoří šest děl. Dohromady tedy přímou podporu Čs. střelecké brigády tvořilo 42 ks polních kanónů vz. 1902.

⁵ 3 palce (3 dm - 3 dioŭma). Stará ruská jednotka délky. 1 ruský palec = 25,399 mm. Ráže 3 palce tedy činí 76,2 mm.

⁶ **Dreyfusova aféra.** Politický skandál, který koncem 19. století hluboce polarizoval a destabilizoval francouzskou Třetí republiku. Hlavní postavou této aféry byl židovský důstojník francouzského generálního štábu kapitán Alfred Dreyfus, který byl v roce 1894, na základě zfalšovaných důkazů, obviněn vojenským soudem ze špionáže pro Německé císařství. Dreyfus byl dvakrát soudem shledán vinným, posléze omilostněn a nakonec v roce 1906 rehabilitován.

⁷ Obuchovský, Alexandrovský, Putilovský a Kovodělný závod v Petrohradě.

⁸ Německý Krupp, francouzský Schneider a Châtillon-Commentry, americký Maxim Nordenfelt.

3. baterie 1. čs. dělostřeleckého divisionu.
Tyranovka, podzim 1917.

Ten byl také 9. 2. 1900 zaveden do výzbroje ruského dělostřelectva pod označení „3 palcový polní kanón vz. 1900“ (3-дм полевая пушка обр. 1900г.).

Na základě zkušeností z praktického provozu byla v roce 1902 překonstruována lafeta a kanón s novou lafetou byl zaveden jako nový vzor „3 palcový polní kanón vz. 1902“ (3-дм полевая пушка обр. 1902г.).

Současně byl zaveden také jednotný náboj se šrapnelovou střelou s 260 kuličkami, adjustovaný 22 sekundovým dvojitým časovacím zapalovačem⁹ (22-секундная дистанционная трубка двойного действия).

„Putilovské“ kanóny se plně osvědčily v Rusko-japonské válce¹⁰, kde 1 276 děl vystřelilo cca 918 000 nábojů, tedy 720 ran na kanón. Bojové zkušenosti však také poukázaly na nutnost zavést náboj, jehož střela umožňuje ničit kromě živé síly také polní opevnění a drátěné zátarasy. Proto byl v roce 1907 V. J. Rdulovskim¹¹ vyvinut a do výzbroje zaveden náboj s trhavou střelou, plněnou Melinitem¹² a o rok později byl Melinit nahrazen bezpečnějším Tritolem¹³.

Na začátku 1. světové války Carská armáda disponovala celkem 6 714 ks „třípalcových“ kanónů vz. 1900 a vz. 1902, pro které měla k dispozici 6 432 605 nábojů. Do konce roku 1917 ruské zbrojovky vyrobily celkem 8 529 kanónů vz. 1902 a mimo to bylo do Ruska dovezeno dalších cca 605 ks kanónů francouzské a japonské výroby.

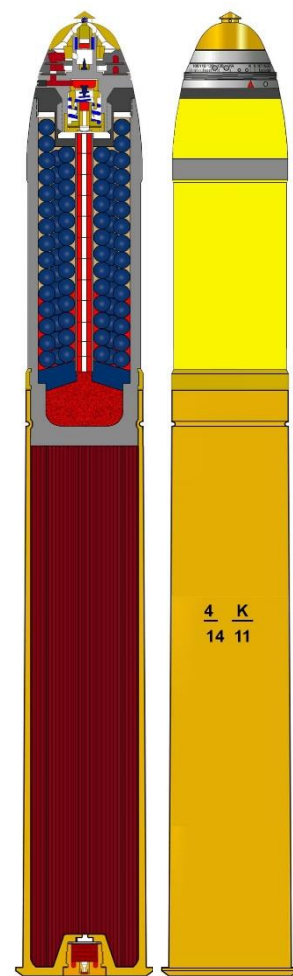
Ve stejném období ruské muniční továrny vyrobily cca 54 miliónů nábojů, z toho 26 miliónů šrapnelových a 28 miliónů nábojů trhavých.

Jestliže technologie výroby trhavých střel a jejich laborace účinnými trhavinami byla díky V. J. Rdulovskému v Rusku zvládnuta již v roce 1908, vývoj dělostřeleckého zapalovače zajištěného typu, který by umožňoval bezpečnou střelbu se ruským konstruktérům do vypuknutí války nepodařilo dokončit.

V prvních letech proto ruští dělostřelci používali granáty, adjustované zapalovači určenými původně pro děla, vyřazované již na počátku 20. století z výzbroje. Takovým příkladem může být použití nárazového zapalovače vz. 1884¹⁴ (UGT obr. 1884), který ruská armáda měla ve skladech k dispozici v počtu více než jeden milión kusů.

Tuto situaci se podařilo definitivně vyřešit až v roce 1916, kdy Putilovský závod začal na základě poskytnuté licence vyrábět zapalovač „Šnejder obr. 1914“, tedy (především z hlediska bezpečnosti) konstruktérskou skupinou genmjr. C. N. Vankova vylepšený francouzský nárazový zapalovač „Schneider 24/31 Mle. 1914“.

Podle různých zdrojů se odhaduje, že do konce roku 1917 Ruská armáda převzala okolo 13 miliónů trhavých nábojů ráže 76,2 cm francouzské, britské, americké a japonské výroby.

76,2 cm šrapnelový náboj
s dvojitým časovacím zapalovačem 22 s vz. 1899

⁹ 22 sekundový dvojitý časovací zapalovač (viz článek M. Pištěk: 22 sekundový roznětný dvojitý zapalovač vz. 1899, v rubrice Munice měsíce). Zapalovač s volitelnou funkcí umožňující rozprask granátu nad terénem až do vzdálenosti 5 100 m, po nárazu na překážku, nebo pro přímou obranu zbraně ve vzdálenosti několika metrů od ústí hlavně kanónu.

¹⁰ Rusko-japonská válka. Válečný konflikt od února 1904 do září 1905 na Dálném východě mezi carským Ruskem a Japonským císařstvem o nadvládu nad Mandžuskem a Korejským poloostrovem.

¹¹ Vladimír Josifovič Rdulovskij (29. 1. 1876 – 13. 5. 1939). Ruský a sovětský konstruktér dělostřelecké munice a zapalovačů (viz článek M. Pištěk: Vladimír Josifovič Rdulovskij, v rubrice Příběhy a události).

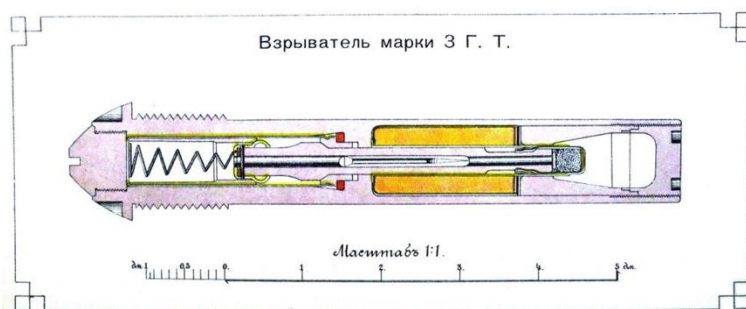
¹² Melinit (kyselina pikrová s příměsí střelné bavlny). Připravena francouzským chemikem E. Turpinem po roce 1885. První litelná trhavina, použitá pro sériovou laboraci do dělostřeleckých střel.

¹³ Tritol (trinitrotoluen, TNT). Připravil německý chemik J. Wilbrand v roce 1863. Technologie laborace do dělostřeleckých střel litím byla poprvé zvládnuta v roce 1902 v Německu.

¹⁴ Nárazový hlavový zapalovač vz. 1884 (Ударная головная трубка обр.1884г Филимонова). Původně určen pro 107 mm lehký polní kanón vz. 1877, 152 mm pevnostní kanón vz. 1877 a 152 mm polní moždír vz. 1885.

Těla trhavých granátů „ruského“ a francouzského vzoru“, vyráběná různými technologiemi.

Dvojitý zapalovač 3 G. T. (No. 3, Головной, Тетриловый – Čís. 3, Hlavový, Tetřilový.)

76,2 cm (třípalcový) kanón vz. 1902 na dělostřeleckém voze jednoho z obrněných vlaků Československého vojska na Rusi.

legionáře po celou anabázi napříč Ruskem. Na konci svého působení v Rusku byly součástí Československého vojska na Rusi tři pluky lehkého dělostřelectva, vyzbrojené právě kanóny vz. 1902. Ty tvořily rovněž výzbroj obrněných vlaků „Orlík“ a „Úderník“. Celkem tedy Českoslovenští legionáři v roce 1920 disponovali cca 80 až 100 ks těchto rychlopalných děl, která se nesmazatelným způsobem zapsala do vojenské historie Československé republiky.

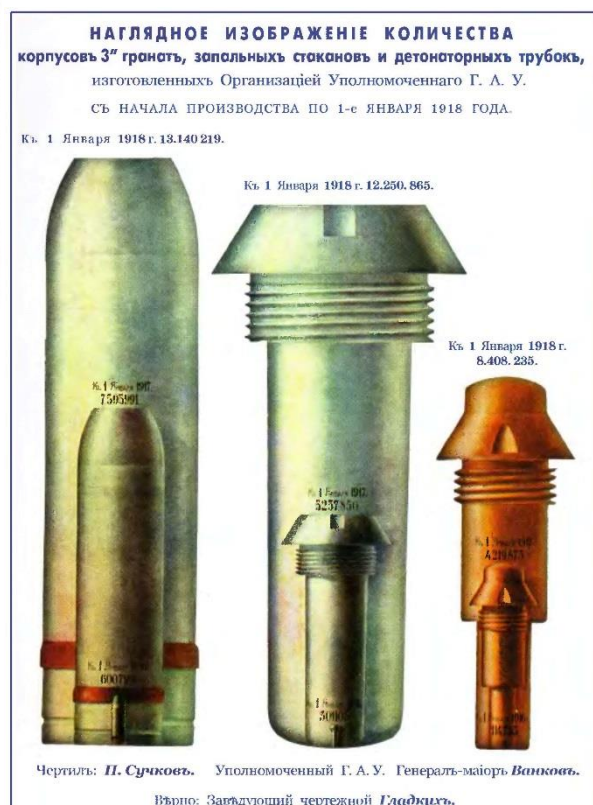
Velké množství této munice, vyráběné za válečných podmínek v gigantických sériích a pro rychlou spotřebu bylo laborováno tzv. náhražkovými trhavinami a zapalovači s maximálně zjednodušenou konstrukcí, usnadňující masovou výrobu s využitím náhražkových surovin.

Po skončení občanské války proto Hlavní správa dělostřelectva Dělnicko-rolnické Rudé armády náboje ráže 76,2 cm rozdělila do dvou kategorií.

V první kategorii se ocitly náboje s ocelovými střelami „ruského vzoru“, které díky své výrobní technologii¹⁵, laboraci vysoce stálým Tritolem a adjustací spolehlivými zapalovači řady 3 G. T., 4 G. T. atd., vyhovovaly mírovým potřebám dlouhodobého skladování a bezpečnosti při výcviku.

Do druhé kategorie byly zařazeny náboje se střelami z ocelolitiny, britského a francouzského původu. Tyto náboje byly plněny pouze sníženou náplní prachové náplně. Tím bylo dosaženo nižšího namáhání křehkého těla a menších sil, působících na součástky zapalovačů.

O počtu nábojů druhé kategorie svědčí fakt, že byly pod označením 76 mm UF-354F používány nejen po celé období Velké vlastenecké války, ale ještě několik let poté.

Trhavé střely, pouzdra počínových náplní a zapalovače „francouzského vzoru“, upravené pro výrobu v ruských zbrojovkách.

Třípalcový kanón vz. 1902 provázel československé

¹⁵ Vrtání, kování, lisování.